

[Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.1996 № № 973//Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/973-96-%D0%BF>.

13. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010//Урядовий кур'єр – 2010. – № 234.

14. Постанова Верховного Суду України від 13.10.2009 № 09/209 [Електронний ресурс]//Ліга Закон. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/V5091134.html.

15. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 8//Юридичний вісник України. – 2013. – 06. – № 25.

КНЯЗЄВ В. С.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
(Національний університет
кораблебудування імені адмірала Макарова)

УДК 342.97

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У даній статті автор розглядає організаційно-правові аспекти функціонування Аудиторської палати України, визначає недоліки останніх та на основі зарубіжного досвіду пропонує можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: аудит, аудиторська діяльність, правове регулювання.

В данной статье автор рассматривает организационно-правовые аспекты функционирования Аудиторской палаты Украины, определяет недостатки последних и на основании зарубежного опыта предлагает возможные пути их решения.

Ключевые слова: аудит, аудиторская деятельность, правовое регулирование.

In this article an author examines the public law aspects of the public Accountant chamber of Ukraine activity, determines the lacks of the last and on the basis of foreign experience offers the possible ways of their decision.

Key words: audit, public accountant activity, legal adjusting.

Вступ. Трансформація суспільства в цілому і трансформація суспільних відносин зокрема призводить в решті-решт до необхідності високої організації правового регулювання відносин в різноманітних сферах життєдіяльності людини.

Одним з найяскравіших індикаторів розвитку суспільства сьогодні виступає економічна сфера, адже саме вона поєднує в собі основні заходи, що дозволяють задовольняти потреби суспільства та окремого індивідууму. Відповідно, напрями економічної діяльності потребують належного організаційно-правового регулювання та контролю, задля подальшого розвитку та підвищення конкурентоспроможності країни в цілому.

Сьогоднішні реалії панування ринкової економіки дозволяють говорити про розширення підприємницької діяльності, що відповідно зумовило необхідність посилення контролю в цій сфері. Так, наряду з державними контролюючими органами в Україні набуває свого розповсюдження незалежний аудит, а отже, і аудиторська діяльність. Цей вид діяльності, як показує зарубіжний досвід, виступає невід'ємною складовою сучасної економічної системи. Проте аудиторська діяльність по своїй суті є нічим іншим як різновид підприємницької діяльності, а це означає, що вона також потребує наявності контролю державного органу, який буде забезпечувати правомірне провадження такої діяльності. Аудиторська діяльність має специфічну особливість, яка виокремлює її з поміж інших: ця діяльність здійснюється лише за наявності відповідного дозволяючого документа – сертифіката аудитора, тобто коло суб'єктів такої діяльності є обмеженим.

Сьогодні в Україні роль контролюючого органу аудиторської діяльності відведена Аудиторській палаті України (далі – АПУ), однак дана організація не є державним органом. Аудитори та аудиторська діяльність в Україні, особливо гостро в останні роки, стикаються з рядом проблем, основна частина яких, як виявилось, пов'язана саме з організаційно-правовими аспектами створення і функціонування АПУ.

Постановка завдання. Отже, мета даної статті – встановити конкретні недоліки в організаційно-правових аспектах функціонування Аудиторської палати України та запропонувати можливі шляхи їх вирішення,

що, в свою чергу, має на меті покращення стану аудиторської діяльності в Україні та підвищення якості аудиторських послуг.

Результати дослідження. Вагомий внесок у дослідження аудиту в ринкових умовах та становлення аудиторської діяльності в Україні здійснили такі вітчизняні вчені: М.Ф. Огійчук, Ф.Ф. Бутинець, Л.П. Кулаковська, М.Т. Білуха, Н.О. Бондаренко, Н.І. Дорош, А.Г. Загородній та інші.

Аудит є обов'язковою частиною цивілізованого функціонування ринкової економіки кожної країни. Аудит – незалежна експертиза фінансових звітів та іншої інформації про господарсько-фінансову діяльність суб'єкта господарювання з метою формування висновків про його реальний фінансовий стан [1, с. 12]. Поштовхом до виникнення незалежного контролю, який дістав назву аудиту, стала необхідність вирішення непорозумінь між податковими органами і керівними структурами, що представляють інтереси власників щодо підвищення ефективності виробництва, державного контролю уже було недостатньо, адже він захищав лише інтереси держави [2, с. 15].

В Україні поняття аудит існує не так давно, і про виникнення аудиту як цілісної системи можна говорити лише з 1993 р. з прийняттям закону «Про аудиторську діяльність» [3]. Тобто аудиторські послуги в нашій державі – відносно молодий вид діяльності, але з розвитком господарської діяльності і переходом України до ринкової економіки загалом виникає різка необхідність інтенсивного розвитку аудиту, адже саме він є значним фактором в організації та контролі фінансової звітності на будь-якому підприємстві. Аудиторська діяльність у сфері фінансового контролю регулюється Господарським Кодексом України [4], Законом України «Про аудиторську діяльність», іншими нормативно-правовими актами та стандартами аудиту, що зазначено в ст. 1 Закону України «Про аудиторську діяльність».

Відповідно до п. 2 ст. 3 Закону України «Про аудиторську діяльність» аудит – це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам. Аудиторська діяльність – підприємницька діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг (п. 1. ст. 3 Закону України «Про аудиторську діяльність»).

З метою здійснення контролю за аудиторською діяльністю та її методичного забезпечення Законом України «Про аудиторську діяльність» передбачено створення Аудиторської палати України, що функціонує як незалежний орган. АПУ формується на паритетних засадах шляхом делегування до її складу аудиторів та представників державних органів. Загальна кількість членів АПУ становить двадцять осіб.

Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність» від державних органів до АПУ делегують по одному представнику Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство доходів і зборів України, Національний банк України (НБУ), Державна служба статистики України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Рахункова палата України та Державна фінансова інспекція.

До складу АПУ від з'їзду аудиторів делегуються в кількості десяти осіб висококваліфіковані аудитори з безперервним стажем аудиторської діяльності не менше п'яти років, представники фахових навчальних закладів та наукових організацій. Члени АПУ, за винятком Голови АПУ, виконують свої обов'язки на громадських засадах.

Аудиторська палата України здійснює широкий ряд функцій: проводить сертифікацію осіб, які мають намір займатися аудиторською діяльністю; затверджує стандарти аудиту; затверджує програми підготовки аудиторів та, за погодженням з НБУ, – програми підготовки аудиторів, які здійснюватимуть аудит банків; веде Реєстр аудиторських фірм та аудиторів; здійснює контроль за дотриманням аудиторськими фірмами та аудиторами вимог Закону «Про аудиторську діяльність», стандартів аудиту, норм професійної етики аудиторів; здійснює заходи із забезпечення незалежності аудиторів при проведенні ними аудиторських перевірок та організації контролю за якістю аудиторських послуг; регулює взаємовідносини між аудиторами (аудиторськими фірмами) в процесі здійснення аудиторської діяльності та у разі необхідності застосовує до них стягнення; здійснює інші повноваження, передбачені Законом України «Про аудиторську діяльність» та Статутом АПУ [5].

Згідно із Законом «Про аудиторську діяльність» затвердження стандартів аудиту є виключним правом АПУ. Затверджені АПУ стандарти аудиту є обов'язковими для дотримання аудиторами, аудиторськими фірмами та суб'єктами господарювання. АПУ за погодженням з Міжнародною федерацією бухгалтерів щорічно здійснює переклад та видання державною мовою Міжнародних стандартів аудиту. Рішенням АПУ від 18.04.2003 № 122 «Про порядок застосування в Україні Міжнародних стандартів аудиту» [6] Міжнародні стандарти аудиту були прийняті в Україні у якості Національних стандартів аудиту.

Для виконання своїх функцій АПУ своїми рішеннями створила такі комісії:

– Комісія з сертифікації та освіти аудиторів – координує всі організаційні процедури, які необхідні для організації та проведення кваліфікаційного іспиту, а також узагальнення його результатів, продовження терміну чинності сертифікатів аудиторів [7];

– Комісія зі стандартів та практики аудиту – сприяє процесу впровадження в практику аудиторської діяльності професійних стандартів, що видаються Міжнародною федерацією бухгалтерів та прийнятих в Україні в якості національних, удосконалює методику та практику надання аудиторських послуг в Україні, забезпечує їх високу якість відповідно до вимог Закону України «Про аудиторську діяльність» та професійних стандартів [8];

– Комісія з питань правового забезпечення аудиторської діяльності – проводить моніторинг законодавства про аудиторську діяльність, проводить експертизи проектів нормативно-правових актів із питань їх впливу на аудиторську діяльність, надає висновки про відповідність чинному законодавству проектів документів, які виносяться на затвердження АПУ [9];

– Комісія з контролю якості та професійної етики – сприяє забезпеченню високої якості аудиторських послуг та відповідності їх вимогам Закону України «Про аудиторську діяльність», стандартам аудиту та етики (діяльність комісії регламентована рішенням [10];

– Комісія з зовнішніх зв'язків та інформаційного забезпечення аудиторської діяльності – встановлює та розширює зовнішні зв'язки АПУ з державними та іншими органами, інформує громадськість про стан аудиторської діяльності в Україні, забезпечує інформування громадськості про аудиторські фірми та аудиторів, що мають право на здійснення аудиторської діяльності, а також удосконалює інформаційне забезпечення аудиторів з метою ефективного регулювання аудиторської діяльності [11];

– Дисциплінарна комісія – сприяє забезпеченню належного виконання аудиторами (аудиторськими фірмами) професійних обов'язків [12].

Звернемо увагу на той факт, що у відповідності до Статуту АПУ всі комісії створені виключно із членів АПУ, яких нагадаємо лише двадцять осіб. Склад таких комісій в середньому складає 5-6 осіб; отже, кожен член АПУ може бути в складі одразу декількох таких комісій. Як показує практика, станом на 2013 р., за даними офіційного сайту АПУ, є члени АПУ, котрі є одночасно Головами одних і членами інших, подекуди декількох, комісій. При цьому декотрі з них є заступниками Голови АПУ і безпосередньо Головою АПУ. Слід також зауважити те, що всі члени АПУ, окрім Голови АПУ, займають вагомні посади поза межами АПУ. Виходячи з таких фактів, постає питання щодо належного рівня якості виконання такими комісіями своїх функціональних обов'язків, так як діяльність цих комісій контролює власне АПУ.

Крім того, беззаперечним фактом нагромадження в організації діяльності АПУ є також створення Секретаріату та Консультаційно-експертної ради (не дивлячись на те, що до їх складу залучені особи, які не є членами АПУ). Розглянемо більш детально функціональні обов'язки, покладені на дані підрозділи АПУ.

Відповідно до Положення про Секретаріат АПУ, затвердженого рішенням АПУ від 25.03.2010 № 212/5 [13], Секретаріат АПУ – це структурний підрозділ АПУ, створений для ведення поточних справ АПУ, підпорядковується Голові АПУ та підзвітний АПУ. Основними завданнями Секретаріату АПУ є: створення належних умов для роботи АПУ, її комісій і членів АПУ; організаційне забезпечення сертифікації аудиторів та ведення Реєстру аудиторських фірм та аудиторів; ведення діловодства в АПУ; ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності АПУ; забезпечення обчислення та своєчасної сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) та додержання податкового законодавства; фінансове, матеріально-технічне та господарсько-побутове забезпечення діяльності АПУ, а також ефективне використання і збереження майна, коштів та інших матеріальних цінностей АПУ; виконання рішень та доручень АПУ, Голови АПУ.

В свою чергу, Секретаріат АПУ має наступні підрозділи: організаційно-інформаційного забезпечення роботи АПУ, комісій АПУ; правового забезпечення роботи АПУ; забезпечення ведення Реєстру аудиторських фірм та аудиторів; організаційного забезпечення роботи Комісії АПУ з сертифікації та освіти аудиторів; прийому і аналітичного опрацювання звітів аудиторських фірм та аудиторів; обліково-фінансового забезпечення (бухгалтерія); матеріально-технічного і господарського забезпечення.

Консультаційно-експертна рада АПУ, відповідно до Положення про Консультаційно-експертну раду АПУ, затвердженого рішенням АПУ від 30.05.2013 № 271/10 [14], є постійно діючим експертно-методологічним та консультативно-дорадчим органом при АПУ; основне завдання – підготовка пропозицій, розробка проектів, експертиза нормативних, методологічних та інших документів, які приймаються АПУ з питань регулювання аудиторської діяльності в Україні.

Отже, в організаційно-правовому функціонуванні АПУ спостерігається тісний циклічний зв'язок, який дозволяє характеризувати АПУ як закриту систему, що не підлягає системно-компонентному аналізу. Іншими словами, дана організація є уособленням публічної самоорганізації, а відповідно, її правове регулювання є обмеженим.

Такий стан речей є негативним, оскільки має прямий вплив на розвиток аудиторської діяльності України в цілому. Так, подібний механізм утворює деякі побічні проблеми, зокрема проблему забезпечення рішень Аудиторської палати засобами державного примусу, проблему недовіри щодо аудиторських висновків з боку органів держави через те, що контроль якості аудиторських послуг здійснюється не державою, а об'єднанням громадян. Слід зазначити, що інші органи фінансового контролю, за винятком Рахункової палати, не наділені незалежністю від держави. З недовірою зі сторони держави посилюється і недовіра суб'єктів підприємницької діяльності, що змушує аудиторів займатися консалтинговою (консультаційною) діяльністю,

яка є не основною для аудиторської діяльності і не вимагає наявності чинного сертифіката аудитора. Так, в Україні у 2008 р. було зареєстровано 3204 чинних сертифікатів аудитора, а у 2013 р. кількість аудиторів, що мають сертифікат, складає 3139 (за даними офіційного сайту АПУ).

Існуюча модель регулювання аудиторської діяльності, визначена у Законі України «Про аудиторську діяльність», була сформована у 1993 р. і частково модернізована у 2006 р. За час, що минув, в європейських країнах докорінно змінились основні принципи регулювання аудиторської діяльності, що відображено в Директиві Європейського парламенту та Ради 2006/43/ЄС від 17.05.2006 «Про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності» (далі – Директива) [15].

З часу набуття чинності Директивою в національне законодавство не було внесено змін, спрямованих на запровадження на загальноєвропейських принципах суспільного нагляду за аудиторською діяльністю та системи забезпечення якості аудиторських послуг. Як і раніше, якість аудиторських послуг перевіряє АПУ, а системи діяльності АПУ не перевіряється.

У зв'язку з невідповідністю національного законодавства у сфері аудиторської діяльності вимогам Директиви Україну позбавлено режиму перехідного періоду в частині реєстрації національних аудиторів та аудиторських фірм, що здійснюють аудит вітчизняних емітентів, цінні папери яких обертаються на ринках капіталу країн Європейського Союзу. Даний факт також унеможливує вихід вітчизняної аудиторської діяльності на міжнародний рівень та визнання аудиторських сертифікатів українських аудиторів.

Ще одним аспектом, що потребує уваги, є формування бюджету АПУ. Як зазначено раніше, АПУ не є прибутковою організацією, однак склад доходів і витрат формується самостійно АПУ. Зазначимо, що до складу витрат входять витрати на утримання АПУ; в свою чергу, процес сертифікації аудиторів є багатоступінним і не безкоштовним; крім того, вартість відповідних процесів має явно виражену динаміку збільшення з року в рік. Виникає питання про необхідність відповідного контролю і у цьому аспекті.

Для вирішення перерахованих проблем доцільно звернутись до зарубіжного досвіду, оскільки існування аудиторської діяльності в Україні є незначним з точки зору часового простору – 20 років. З нашої точки зору, найбільш доступної і прийнятною для України може бути Німецька модель організації аудиторської діяльності.

У Німеччині існують дві професійні аудиторські організації: Аудиторська палата і Інститут аудиторів. Членство в Аудиторській палаті є обов'язковим для кожного аудитора і кожної аудиторської фірми, а у Інституті аудиторів – добровільна, хоча в ній беруть участь понад 90 % усіх німецьких аудиторів. Завданнями Аудиторської палати є: сприяння реалізації й охорона інтересів своїх членів у професійній області; консультування й освіта своїх членів у правовій області щодо професійного статусу аудитора; спостереження за професійною діяльністю своїх членів. Інститут аудиторів займається проблемами аудиторської справи в країні, розвитку і зміцнення міжнародних зв'язків з ідентичними професійними організаціями, здійснює видавничу діяльність, випускаючи щомісячний журнал, різні довідники з аудиту, правовими і податковими питаннями, а також розробляючи програми професійної аудиторської підготовки.

Нагляд за професією аудитора здійснюється спеціальним незалежним державним органом контролю – Комісією по нагляду за професією аудитора, яка контролює діяльність Аудиторської палати. З вересня 2007 р. запроваджено нову структуру контролю – інспекцію, яка здійснює контроль стосовно лише тих аудиторських компаній, які підтверджують фінансову звітність підприємств, що працюють на ринку капіталу. У будь-яких інших випадках контроль за якістю послуг здійснюється у тому разі, коли наявний привід для проведення такого контролю (скарга клієнта, повідомлення у пресі, банкрутство тощо) [16, с. 115].

Висновки. При дослідженні організаційно-правових аспектів функціонування АПУ було виявлено ряд недоліків, які пов'язані з обмеженою чисельністю членів АПУ та надзвичайно широким спектром завдань і функцій, покладених на дану організацію.

Особливу увагу, на сьогоднішній день, викликає питання контролю якості аудиторських послуг, що, знову ж таки, знаходиться в межах компетенції АПУ, в той час як відсутній будь-який контроль власне над якістю діяльності самої АПУ. Такий стан речей призводить сьогодні до зниження довіри до аудиторської діяльності в цілому і потребує негайних змін.

Так, найбільш дієвими, на нашу думку, заходами можуть виступати наступні: створення державного органу контролю якості діяльності АПУ, що підпорядкуватиметься Міністерству фінансів України; створення у новому контролюючому органі комісії з питань розгляду скарг як на аудиторську діяльність, так і на діяльність аудиторської палати; створення у новому контролюючому органі комісії, що буде брати участь у процесі сертифікації аудиторів; збільшення чисельності членів АПУ таким чином, щоб склади відповідних комісій АПУ функціонували уособлено, із залученням осіб, для яких АПУ буде основним місцем роботи; перерозподіл частини обов'язків АПУ і делегування їх Спільці аудиторів України (наприклад, по впровадженню міжнародного досвіду і стандартів аудиту, налагодження міжнародних взаємозв'язків і т.д.); звітування АПУ контролюючому органу щодо формування і використання бюджету.

Реалізація вищеперерахованих заходів, а головне – усунення організаційно-правових проблем функціонування АПУ як контролюючого органу дозволить суттєво покращити стан аудиторської діяльності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Савченко В. Я. Аудит: навч. посіб / В. Я. Савченко. – К.: КНЕУ, 2005. – 583 с.
2. Бутинець Ф. Ф. Аудит: навч. посіб / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир: Рута, 2005. – 512 с.
3. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 № 3125-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 23. – Ст. 243.
4. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21, 22. – Ст. 144.
5. Про Статут Аудиторської палати України [Електронний ресурс]: Рішення АПУ від 20.07.2007 № 181/1 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/component/search/?searchword=Статут%20АПУ&searchphrase=all&Itemid=106>
6. Про порядок застосування в Україні Міжнародних стандартів аудиту [Електронний ресурс]: Рішення АПУ від 18.04.2003 № 1221 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/rishennya-apu>
7. Положення про Комісію АПУ з сертифікації та освіти аудиторів [Електронний ресурс]: Рішення АПУ від 26.04.2007 № 176/9.1 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/komisii/41-komisiya-apu-z-sertifikatsiji-ta-osviti-auditoriv>
8. Положення про Комісію АПУ зі стандартів та практики аудиторської діяльності [Електронний ресурс]: Рішення АПУ від 21.05.2012 № 250/5 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/komisii/42-komisiya-apu-zi-standartiv-ta-praktiki-auditorskoji-diyalnosti>
9. Положення про Комісію АПУ з питань правового забезпечення аудиторської діяльності [Електронний ресурс]: Рішення АПУ від 26.06. 2008 № 191/8 зі змінами 05.07.2012 № 252/14 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/komisii/43-komisiya-apu-z-pitan-pravovogo-zabezpechennya-auditorskoji-diyalnosti>
10. Положення про Комісію АПУ з контролю якості та професійної етики [Електронний ресурс]: Рішення АПУ від 14.02.2008 № 187/5.3 зі змінами 20.05.2010 № 215/9 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/komisii/44-komisiya-apu-z-kontrolyu-yakosti-ta-profesijnoji-etiki>
11. Положення про Комісію АПУ з зовнішніх зв'язків та інформаційного забезпечення аудиторської діяльності [Електронний ресурс] : Рішення АПУ від 14.02.2008 р. № 187/5.4 зі змінами 05.07.2012 № 252/13 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/komisii/45-komisiya-apu-z-zovnishnikh-zv-yazkiv-ta-informatsijnogo-zabezpechennya-auditorskoji-diyalnosti>
12. Положення про Дисциплінарну комісію АПУ [Електронний ресурс]: Рішення АПУ від 05.07.2012 № 252/11 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/komisii/46-distsiplinarna-komisiya-apu>
13. Положення про Секретаріат АПУ [Електронний ресурс]: Рішення АПУ від 25.03.2010 № 212/5 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/struktura-apu/40-sekretariat-apu>
14. Положення про Консультаційно-експертну раду АПУ [Електронний ресурс]: Рішення АПУ від 30.05.2013 № 271/10 // Офіційний сайт АПУ. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/konsultatsijno-ekspertna-rada>
15. Про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності: Директива Європейського парламенту та Ради від 17.05.2006 № 2006/43/ЄС // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2007. – № 10.
16. Карлмайкл Д. Аудит в зарубіжних країнах / Д. Карлмайкл, М. Беніс – К.: Аудит, ЮНИТИ, 2010. – 527 с.

